

NÒTULES DE TOPONÍMIA LLATINA PREISLÀMICA. COMPOSTS I DERIVATS DE VILLA A MALLORCA

ALEXANDRE FONT JAUME

1.- Amb l'expressió "toponímia preislàmica" s'al·ludeix, pel que fa a Mallorca, a una pluralitat heterogènia de topònims de distintes llengües (a més de la preromana, el llatí, el germànic, el grec), amb el factor cronològic comú de ser totes anteriors a la dominació islàmica. Se sol reservar per a la toponímia procedent de la llengua que resultà de l'evolució del llatí col·loquial (el romànic mallorquí) el terme "mossàrab". No amb molta conseqüència, perquè aquesta denominació hauria de fer referència a una situació lingüística simultània al període islàmic i no anterior, ni amb molta propietat, perquè a Mallorca, a diferència del que passa a altres parts, no està provada la pervivència de mossàrabs, i perquè la conquesta es produí gairebé dos segles després que a la Península, quan ja estava completament formada una llengua romànica. El terme, amb tot, està consagrat per una tradició¹ ja llarga, que s'ha centrat, sobretot, en els aspectes fonètics.

En aquest sentit, les presents nòtules no tenen altra pretensió que la d'esbrinar la filiació, situació i possible significat d'alguns topònims mallorquins formats, per composició o derivació, de *villa*. Per això s'inclou un Annex amb les notícies relatives als topònims que aquí es tracten.

2.- Dins el calaix de sastre de la toponímia preislàmica es troben, així, termes corresponents a diferents estrats lingüístics. Deixant de banda la toponímia pròpia de l'època prellatina, per a Mallorca podem adelantar la "caiguda" de Roma a l'any 454, durant el qual el rei vàndal Genseric, establert al nord d'Àfrica, s'emprà de Mallorca imposant una administració que es perllongà fins al 534, quan el general Belisari incorporà les Illes a l'imperi d'Orient. Mentre, s'anà formant una llengua autòctona, truncada amb la dominació islàmica, que introdueix una nova llengua no indoeuropea, juntament, potser, amb parlars romànics berebers.

Sembla adient creure que cada una d'aquestes llengües ha deixat algun rastre a la toponímia. No sorprèn, això no obstant, la pobresa del material toponímic del germànic i

¹ Entre altres autors, a més dels historiadors de la llengua, han tractat el tema del mossarabisme a Mallorca A. M. ALCOVER: "Los mozárabes baleares", *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, núm. 7, 8 i 9, 1921, especialment 338-360 i 513-537; M. SANCHIS GUARNER: "Els parlars romànics de València i Mallorca abans de la Reconquesta", *VII Congreso de Lingüística Románica* (1956), València, 1961²; "Els mossàrabs de València i Mallorca", *Aproximació a la història de la llengua catalana*, Navarra, 1980, 91-101; "El mozàrabe peninsular", *ELH (Enciclopedia lingüística Hispánica)*, Madrid, 1960, 1, 293-343; "Las minorías religiosas en la toponimia de Cataluña, Valencia y Mallorca," *Actes et memoires du cinquième Congrès International de Sciences Onomastiques*, I, 1-9; J. COROMINES: *Estudis de toponímia*, Barcelona, I, 1965; J. COROMINES; J. MASCARÓ: *Onomasticon Cataloniae*, Barcelona, I, *Toponímia antiga de les Illes Balears*, 1989; A. GALMÉS DE FUENTES: "El mozàrabe levantino en los *Libros de los Repartimientos de Mallorca i Valencia*", *Nueva Revista de Filología Hispánica*, 4, 1950, 313-346; G. ROSSELLÓ BORDOY a diverses publicacions, i des d'una òptica diferent; entre elles: "De la toponímia preislàmica a les Illes Balears i la suposada pervivència de nuclis mossàrabs", *Set segles i mig de germanor*, 1989, 11-16.

del grec, donat el seu paper de superestrat, probablement eficaç, sobretot, en el camp concret de l'administració;² circumstància que no es dóna ni a la toponímia romana ni a la del romànic mallorquí.

3.- Pel que fa a la toponímia romana, una de les sèries més significativa i més segura és la dels procedents de *villa* "finca rústica", *fundus* o *praedium*, seguits del *nomen possessoris*, adjectivat sigui amb el sufix *-anum*, *-ellum*, *-acum* o altres (amb el-lipsi de *villa*, del tipus "Cornellà", de <*villa*> *Corneliana*), sigui utilitzant el genitiu.³ Tot i que el substantiu "villa" ha estat en tot temps, un gran productor de topònims, hem d'atribuir a aquests noms la banda cronològica compresa entre l'època romana -sobretot l'Imperi- i l'establiment de l'administració bizantina, ja que el mecanisme de formació d'aquest tipus de topònims es mostra igualment actiu, en general, amb l'onomàstica germànica.⁴

Hom ha considerat que aquests topònims no han deixat gairebé restes a l'actual toponímia, i que els casos possibles són incerts. J. Coromines dóna⁵ un total de dos topònims poc segurs, i J. Morán sembla identificar⁶ l'absència d'aquest tipus de toponímia amb la inexistència dels corresponents establiments agrícoles, que, projectada sobre el procés de romanització, suposa que aquesta "devia ésser bastant feble, sense grans aportacions de personal colonitzador i amb una notable persistència de l'element indígena, sobretot a l'interior de l'illa, on la llatinització possiblement no es degué consumir fins a l'expansió del cristianisme".

Però si és cert que l'existència d'un topònim és indicatiu de la presència d'una determinada cultura, la seva absència no és prova del contrari. Com que a Mallorca es produí l'aprofitament d'estructures talaiòtiques preexistents,⁷ que farien la funció d'una *villa* i conservarien, més o menys modificat, el nom prellatí, les construccions de nova planta (i, per tant, les corresponents denominacions), devien ser menors. A més a més cal comptar amb l'acció colonitzadora dels pobles vencedors: una arabització profunda⁸ seguida d'una catalanització igualment intensa pogueren arraconar molts topònims o deixar-los, en el cas del català, llengua llatina, no identificables.

Fins allà on he pogut veure, a la toponímia històrica, desapareguda actualment però conservada, aquí i allà, a la copiosa documentació dels primers segles catalans, la situació de pobresa d'aquest tipus de topònims no canvia substancialment.

² J. Coromines dóna un total de sis topònims d'origen germànic per a Mallorca, tres d'ells insegurs (*Estudis de Toponímia*, 247). A l'*Onomasticon Cataloniae*, I, 47 i altres es recullen uns pocs casos més, però la major part com a simples possibilitats. La toponímia greco-bizantina sortiria també mal parada.

³ Els reculls de topònims i antropònims d'aquets tipus tenen ja una llarga tradició. Així, M. PABÓN: "Sobre los nombres de la "villa" romana en Andalucía", *Estudios dedicados a Menéndez Pelayo*, IV, 1953, 87-165; Joseph Mª PIEL: *Nomes de "possessores" latino-cristiàns na toponímia asturo-galega-portuguesa*, Coimbra, 1948; Paul AEBISCHER: *Études de Toponymie catalane*, Barcelona, 1926, sobretot 37-165; H. D'ARBOIS DE JUBAINVILLE: *Recherches sur l'origine de la propriété foncière et de noms de lieux habités*, Paris 1890, etc.

⁴ Per a l'onomàstica germànica, D. KREMER: *Die Germanischen Personennamen in Katalonien*, Barcelona, 1969-1972, i Joseph Mª PIEL: "Toponímia germànica", *ELH*, Madrid, II, 1967, 531-560.

⁵ J. COROMINES: *Estudis de Toponímia*, Barcelona, I, 1965, 238.

⁶ "Els noms de lloc en -anum i la romanització de les illes Balears", *Mallorca i el món clàssic*, Palma, I, 1991, 195-6.

⁷ Per a la perduració, M. ORFILA *et aliter*: "Nuevas perspectivas en torno a la Romanización de la Isla de Mallorca. El mundo rural", *Mayurqa*, 23, 1996, 9-30.

⁸ Com succeí a una zona ben romanitzada, el Camp de Tarragona, tot i que a Catalunya es produeix la interferència d'un sol llenguatge, l'àrab. A. BADIA: *La formació de la llengua catalana*, Barcelona, 1981, 184.

4.- No es pot dir el mateix de la toponímia del romanç mallorquí, el "mossàrab", ja que comptam amb un variat conjunt de termes que es troben al *Llibre del Repartiment* i altra documentació notarial dels primers segles catalans. Entre els que fan referència a *villa*, trobam alguns composts d'adjectius que indiquen color (*Vila-roia*, *Vilalba*), circumstàncies geològiques (*Villa sicca*) i cronològiques (*Vilanova*); formes que, en definitiva, no són alienes a altres àmbits lingüístics.

5.- Això no obstant, potser caldria advertir en primer lloc que no tots els topònims composts de *vila* o *bila*⁹ procedeixen del llatí *villa*. En alguns casos el copista ha desfigurat un topònim, adaptant-lo a formes que li eren més properes. Així, un mot procedent de l'àrab *Bini/Beni/Bina* s'ha pogut interpretar com a provinent de *villa*-. Fins i tot, acceptant la hipòtesi de Coromines-Mascaró, que sostenen¹⁰ que darrera nombrosos casos de composts de *Bini* es troba un *pinna*, "penya", alterat per la fonètica àrab, es podria arribar al mateix resultat *Bina*>*villa* partint de *pinna*. No sabem l'extensió d'aquest fenomen, ni si és un problema que afecti més aviat l'àmbit notarial que al col·loquial. En els casos coneguts, la duplictat de formes originària/desfigurada ha produït una vacil·lació reflectida en les nombroses variants emprades als documents; d'alguna manera, però, la forma originària ha acabat per imposar-se.

6.- Dos casos poden aclarir la qüestió,¹¹ el de *Bilamala* i *Vilaxamen*.

Bilamala és el nom d'una alqueria que figura al Repartiment i que correspon, sens dubte, a l'actual Binibona; de nissaga, per tant, àrab. Probablement ajudà a una interpretació *vila mala* la segona part del terme, entesa com a un qualificatiu "dolenta". Abstracció feta del valor que pugui tenir, en certs casos, *mala*, és a dir, amb independència de les possibilitats d'interpretació que té,¹² és cert que es va considerar inconvenient i, després de moltes vacil·lacions, es va substituir per *bona*.¹³

Un altra cas de pseudo compost de *villa* és el nom d'una alqueria d'Esporles que apareix a documentació del s. XIII,¹⁴ propietat d'Alaman de Sadoa i en feu del comte Nunnó Sanç. El topònim, que he documentat al llarg de quatre segles, apareix amb diferents grafies als distints documents, entre elles *Vilaxamen*, *Villaychamenez*. Probablement el mot es va entendre com un compost de *villa* + nom de *possessor*, però les grafies *Belixames* i *Benixamer*, amb què també apareix ocasionalment, ens proven que en realitat es tracta de l'alqueria o rafal *Beni Samel*, de 12 jovades, que en el Repartiment correspongué a Nunnó Sanç,¹⁵ i aquest cedí en feu a Alaman de Sadoa.

7.- En algunes formacions cal anar en comptes que el compost de *villa* no sigui realment una formació postislàmica, ja catalana.

⁹ La confusió de *b-* i *v-*, al menys gràfica, és ja romana, i molt antiga. C. H. GRANDGENT: *Introducción al latín vulgar*, Madrid, 1970, 200-201.

¹⁰ J. Coromines i J. Mascaró donen una nombrosa llista d'aquest tipus de casos, entre ells, "Binimala" / "Binibona" (*Onomasticon Cataloniae*, I, 69 i 259).

¹¹ D'altres casos possibles de pseudo-composts de *villa*, com a "Vilamanent" (que apunten J. COROMINES; J. MASCARÓ: *Onomasticon Cataloniae*, I, s. v.) no he trobat documentació suficient.

¹² E. MOREU-REY: *El nostros noms de lloc*, Mallorca, 1982, 154.

¹³ J. COROMINES; J. MASCARÓ: *Onomasticon Cataloniae*, I, 206-7 (s.v. "Mirabona").

¹⁴ BSAL, XIII (1910), 657.

¹⁵ A. MUT; G. ROSSELLÓ: *La "Remenbrança..." de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*. Palma de Mallorca, 1993, 136-137.

En aquest cas es troba probablement un curiós *Vilavilar*, nom d'un rafal del terme de Manacor, però contigu al de Sant Llorenç, circumstància que ha fet pensar que eren dues propietats diferents.

A. Mut i G. Rosselló opinen¹⁶ que el nom podria ser una deformació de *Billarara*, nom d'una propietat del comte Nunó Sanç.¹⁷ Però més que en una deformació hauríem de pensar, en tot cas, en una substitució de *rara* per *vilar*, afavorida, potser, per una certa semblança fonètica.

La hipòtesi no és inversemblant, no sols perquè el topònim *Billarara* no torna a aparèixer a la documentació de què fins ara es disposa, sinó sobretot per la possible situació d'aquesta *villa*, com es veurà a l'annex.

Vilavilar és un doble compost de *villa*, el segon element del qual és, a la vegada, un derivat, ben conegut a la toponímia de Mallorca perquè s'empra per designar un poblat talaiòtic (un "velar").

Vilavilar ha de fer, per tant, referència a un monument o a monuments talaiòtics (circumstància de la qual no desdiuria l'adjectiu *rara*) reutilitzats com a vivenda i per a activitats agrícoles.

8.- En general, els composts de *villa* + adjectiu suposen un procediment toponímic diferent dels derivats en *-anum*, etc., i responen a una època molt més tardana i dilatada. A. Badia relaciona¹⁸ alguns d'ells, com *Vilanova*, amb la fundació de noves poblacions i la repoblació, i F. Marsà inclou¹⁹ els topònims *castru-/villa-* entre els propis de la Reconquesta.

Però l'abast de la toponímia de conquesta, evident a la Península, no ho és a Mallorca, on aquella es duagué a terme molt més tard, i d'una sola vegada, sense etapes. D'altra banda, la localització d'aquests topònims, d'acord amb les dades que figuren a l'annex, ens permet deduir el significat de *villa* en aquests composts preislàmics, que no és ja el de "vila", característic dels derivats romànics, sinó encara el de "vil-la", propi del llatí.

9.- Tenim, així, dins la relativitat dels límits en què ens movem, uns composts de *villa* que, d'una banda, no tenen una filiació romana o germànica, circumstància que ens podria delimitar el terme *ex quo*; i d'altra, un terme *ad quem* determinat per l'origen preislàmic d'aquests composts. Un ventall que s'obri, utilitzant dates de la història, entre el 535 i el 903, és a dir, des del final de l'època vàndala fins al començament de l'islàmica i que, lingüísticament, coincideix amb el naixement i la culminació del romanç. Però el significat encara romà de *villa* ens situa el terme més aviat a les etapes inicials de formació de la llengua.²⁰

¹⁶ A. MUT; G. ROSSELLÓ: *La "Remenbrança..." de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*, 76 i 129.

¹⁷ Al *Còdex català* figura una altra *Billara*, alqueria de 6 jovades, a Pollença.

¹⁸ *La formació de la llengua catalana*, Barcelona, 1981, 79-80.

¹⁹ "Toponímia de Reconquesta", *ELH*, Madrid, II, 1967, 638-642.

²⁰ Les datacions d'aquest tipus de topònim que tenim documentades, i que suposen en realitat un terme *ante quem*, són realment molt antigues, dins la relativa modernitat de les documentacions escrites. A Catalunya, per exemple, d'acord amb l'*Onomasticon Cataloniae*, VIII, 17-22, hi ha "vilanoves"

10.- Entre els derivats de *villa* apareix en el *Llibre del Repartiment* i documentació primerenca del Regne de Mallorca el topònim "Vilella", amb diferents grafies, com a nom de rafal, alqueria o possessió. El terme, que compta amb correspondències als romànics peninsulars,²¹ ofereix un particular interès tant pel seu origen com pel seu significat.

11.- L'etimologia llatina i la derivació de *villa* resulten clares. L'explicació a partir de l'àrab no és satisfactòria. G. Rosselló Bordoy-A. Mut Calafell pensen que *Billela*, propietat del comte Nunnó Sanç a Esporles, és "tal volta relacionable amb una arrel BLL = *estar humit*, que dóna bullàlla i bulàl = *humitat*. Considerar el mot com una alteració de Malíla, grup tribal bereber, és un poc arriscat", a la vegada que recorden²² que "de la mateixa arrel prové la paraula mallorquina "albelló". Ara bé, l'existència d'engolidors a la zona on devia estar situat el topònim no s'ha pogut documentar". Posteriorment, a altra publicació,²³ G. Rosselló Bordoy considerarà el mot d'origen llatí. De qualsevol manera, comptam amb documentació de "Villetes" a Catalunya anteriors al 900, la qual cosa descarta un possible origen àrab: així, el llogaret antic situat damunt Gerri apareix citat ja els anys 866 i 870.²⁴

12.- Que "Vilella" procedesqui del llatí *villa* i que sigui preislàmic no resol la qüestió de la cronologia del topònim, ni la del seu significat, i ni tan sols el circumscriu a una determinada llengua, perquè "preislàmic", com hem vist, no és un concepte unívoc. Tot i això, resulta clar l'origen romànic del mot, que no existia en llatí. La presència del terme a totes les llengües romàniques peninsulars és índex de la seva antiguitat, ja que presuposa que totes comparteixen un comú **villetta*.

13.- Les diferents grafies (*Vilella*, *Billella*, *Villette*, *Valella* etc.) amb què apareix el topònim a Mallorca no ofereixen particularitats remarcables. El mot és un derivat de *villa* amb un sufix *-ella*; la forma originària seria, com hem dit abans, **villetta*,²⁵ que passà a **villetta* per reducció a simple de la primera geminada, procediment normal en llatí vulgar²⁶ i que confirma el resultat romànic. La segona geminada es palatalitzà, i la falta d'un grafema específic per al nou so produeix vacil·lacions²⁷ *l/l*. De la confusió de *b* i *v*, al menys gràfica, n'hem parlat abans.

testimoniades el 839 i el 875; una Vilarotja (*Villa Rubia*) el 947, i una Vilalba que, com a població, està ja documentada el 986, d'acord amb la *GEC (Gran Enciclopèdia Catalana)*, i com a topònim el 1056.

²¹ A Catalunya, Galícia o Astúries trobam sobretot les formes "Vilella" o "Vilela"; a Castella, Lleó i a Aragó, "Belilla".

²² La "Remenbrança..." de Nunyo Sanç. *Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*, 137 i 77.

²³ "Mecanismes de formació de la toponímia àrab al djuz d'Inca". *I Jornades d'estudis locals*, Inca, 1995, 17.

²⁴ Veure l'*Onomasticon* citat, VIII, 15.

²⁵ I no **villicella*, com equivocadament suposava en atribuir a "Viliella" el mateix origen que "Vilella" (A. FONT *et alteri: Una vil·la romana al Pla de Mallorca*, Palma de Mallorca, 1995, 34).

²⁶ Dissimilació produïda quan seguia immediatament una síl·laba llarga accentuada. Veure V. VÄÄNÄNEN: *Introducció al llatí vulgar*, Madrid, 1967, 106; però *villa* devia presentar ja reducció de la geminada quan es formà la derivació, perquè el mot passà molt prest a *vila* a la Romània central.

²⁷ A un mateix document pot aparèixer, així, *Villela*, *Vilella* o *Villette*; la forma *Vieylla*, amb un punt sobre la *y*, figura al document que conté el topònim de Sant Llorenç des Cardassar. No hi ha dubte que amb la grafia *-yll-* el copista representa un so palatal, perquè al mateix document figura un antropònim "Payllissa", que ha d'estar per "Pellicer". La caiguda de la primera *l* ha d'oïr a raons de pronúncia local o a error del copista, però caldria comptar, per estar segurs, amb més documentació.

Quant al vocalisme, ultra el que hagi pogut passar a altres romanços,²⁸ la *-e-* ni s'ha tancat en *i* com a conseqüència del seu entorn palatal, ni ha diftongat;²⁹ d'altra banda, tant els casos de Selva i de Inca, que han perviscut, com el de Sant Joan, proven una pronúncia oberta de la *i*, amb un so neutre representat de vegades per *a* i de vegades per *e*. És, per tant, descartable la possibilitat que planteja³⁰ J. Coromines respecte de la "Valella" de Selva, quan apunta un origen *Va(l)liella*, "nom importat pels repobladors catalans", o *vallicula*, "nom mossàrab", ambdós derivats de *vallis*.

La forma *Vieylla*, amb un punt sobre la *-y-*, alqueria de Sant Llorenç des Cardassar, no és segura. No hi ha dubte que la grafia *-yll-* pot representar un so palatal, perquè al mateix document figura un antropònim "Payllissa", que ha d'estar per "Pellicer". Però el topònim, encara que sigui improbable, podria derivar de *vallis* (<**vallicella*), de manera que necessitarem més documentació per confirmar-ne l'etimologia.

14.- Pel que fa al significat en general del mot, A. Montenegro Duque³¹ considera "Veïlla" un compost català de *villa vetera*, és a dir, "vila vella"; J. Corominas, a propòsit de "Vilella de Cinca", es limita a senyalar³² que "Vilella" és un diminutiu de *villa*, mentre que en comentar "Torre de Vilella" afirma³³ que "Vilella" és "un antic nom de partida o indret". Molt interessant resulta l'opinió d'E. Moreu-Rey, que situa el terme a la toponímia catalana i senyala³⁴ que "Vilella i Vileta poden haver tengut el sentit de casa aïllada". Això no obstant, a l'actual toponímia del Principat, d'un total d'11 "Vilella" (excloent un "Viliella, antigament "Valiella" o "Valielles"), hi ha un sol cas de massia, per 7 casos de municipi, caseria o parròquia; els tres casos de despoblats són aquí forçosament irrelevantes.³⁵

15.- A altres àrees lingüístiques peninsulars, el topònim *Velilla* o "Belilla", amb variants ortogràfiques, es refereix sobretot a llocs poblats, d'acord amb el *Diccionari* de Pascual Madoz;³⁶ respecte de Catalunya, mentre els despoblats disminueixen considerablement, augmenten els nuclis urbans.

A Galícia de 43 topònims "Vilela", distribuïts irregularment (34 a la part sud, a parts iguals entre Coruña i Lugo), 34 corresponen a *lugares* i 9 a llogarets; hi podriem afegir, segurament, una "Vilela" al nord de León, (Villafranca del Bierzo), que és també un *lugar*, així com la *Vilella* d'Astúries, que era, sempre segons el Madoz, un lloc.

A Castilla-León es registren 19 casos de *Velilla*, dels quals 7 pertanyen a León. Sols en un cas es tracta d'un despoblat; tres són llogarets, dos són barris urbans, els altres casos designen un "lloc", amb o sense ajuntament.

28 R. MENÉNDEZ PIDAL: *Orígenes del español*, Madrid, 1972, 152-153.

29 A. GALMÉS DE FUENTES: "El mozárabe levantino en los *Libros de Repartimiento* de Mallorca i Valencia", 320.

30 *Onomasticon Cataloniae*, VII, 395.

31 "Toponímia latina", *ELH*, I, 514.

32 *Estudis de toponímia*, II, 137.

33 *Estudis de Toponímia*, 131, i *Onomasticon Cataloniae*, VIII, 14.

34 *Els nostres noms de lloc*, 75.

35 Dades extretes de la *GEC*.

36 *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, Madrid, I-XVI, 1846-1850.

A la Rioja hi ha un cas, a Castilla-La Mancha 4, dos dels quals són despoblats, a Guadalajara; a Aragó es registren 5 *Belilla*, totes poblades.

16.- Ni la població que puguin tenir els llocs que designa *Vilella* ni menys encara el seu règim administratiu, i ni tan sols el fet mateix de ser llocs poblats o despoblats a l'actualitat ens poden donar a conèixer com eren originàriament aquets llocs; sí poden ser, segurament, indicatiu del fet que *vilella*, com a terme de construcció, no presenta una afinitat segura amb un casa aïllada sino més aviat el contrari, amb un conjunt de cases.

17.- Quant al significat de "Valella" a Mallorca, és clar que *vilella*, en consonància amb el que sembla haver passat als romànics peninsulars, es refereix a una col·lectivitat de cases o a un nucli poblacional.³⁷ Per tant, *villa*- ha ampliat aquí, al contrari del que succeïa als composts, el seu significat³⁸ de "vil·la" a "vila", canvi produït als romanços gal·lo-ibèrics; el sufix no disminueix així el valor "granja" sino el de "població".

18.- Però potser es pugui concretar un poc aquest significat general, pel que fa a Mallorca, segons les informacions que es desprenen de les "Valelles" mallorquines. El terme sols es conserva a la toponímia actual a Selva i a Inca; en aquesta darrera localitat, emmascarat en la denominació "can Valella" o ocult en el nom d'un camí rural, el de "la Vadella". A la toponímia desapareguda sabem de l'existència d'altres 5 casos, com es pot veure a l'annex. El conjunt és relativament reduït, però ofereix una base suficientment ferma per destacar un fet i formular una hipòtesi.

El fet és la proximitat de les "Valelles" a una població, sigui aquesta de denominació més antiga (Esporles, Selva, Inca, Sineu) o més moderna (Santa Margalida, Sant Joan).

Ara bé, les "Valelles" d'ubicació ben coneguda presenten, més que una proximitat, una contigüïtat a un nucli poblacional més gran, amb el qual no es confonen. Els casos d'Inca i de Selva són, en aquest sentit, molt clars; probablement també els d'Esporles, Sineu i Sant Joan. És menys coneguda la situació precisa de la "Valella" de Santa Margalida, però res s'oposa a aquesta contigüïtat a un nucli poblacional més ampla, ni tan sols en el cas de Sant Llorenç (sí, com és probable, es trobàs també aquí una *Vilella*).

Això ens dóna peu a formular la hipòtesi que el terme *vilella* s'utilitzava, al romànic mallorquí, per indicar un raval, és a dir, un petit nucli de cases contigu a un centre urbà, uns "afores" que en el transcurs del temps pogueren fer-se més properes al centre.

Aquesta situació tendria una incidència important en le còmput de l'antiguitat del poble vora el qual es troba una "Vilella". No sols Inca, Selva o Esporles, també Sant Joan, Santa Margalida, Sineu i Sant Llorenç haurien de ser preislàmics o bé ocupar el solar d'una població preislàmica.

³⁷ A. M. ALCOVER qualificava *Vilella* com a *granja, casa de campo, aldea*. "Los mozárabes baleares", 521.

³⁸ El sufix *-ella*, de qualsevol manera, pot no haver tengut sempre un valor diminutiu com ocorre, en determinades circumstàncies, en català. L'ús del sufix amb una certa idea de col·lectivitat (o d'abundància) es dóna en català per analogia amb un altre sufix de disminució, *-itum*, que evolucionarà de vegades a *-et*, confonent-se amb el sufix utilitzat per a marcar la col·lectivitat. A. MONTENEGRO DUQUE: "Toponímia Latina", *ELH*, II, 508, not. 21.

19.- Tot i que a la zona on se situen algunes de les *villae* tractades és segura l'existència de restes romanes,³⁹ seria molt útil una comprovació arqueològica de cada un dels topònims estudiats, tot tenint en compte que una explotació agrícola pot tenir una durada d'uns quants segles, i que les restes que es trobassin podrien correspondre a un espectre cronològic molt ampli. Però aquest seria ja el tema d'un altre treball.

ANNEX

I. PSEUDODERIVATS DE *VILLA*

A. BILAMALA

Bilamala,⁴⁰ alqueria de 8 joves del terme d'Inca que, en el Repartiment, correspongué a Berenguer de Montcada, juntament amb els rafal *Lain* i *Luch Abenxeri*.⁴¹

No molts d'anys després, el 1299, els marmessors de Blanca de Montcada feien relació⁴² dels seus béns. Entre ells, "l'alqueria Benimala, amb el seus rafals lo Castell i Benixerri amb les seves pertinences, oliveres i altres arbres".

"Benimala" presenta una forma molt acostada a l'originària; però la identificació entre aquesta "Benimala" i la *Bilamala* del Repartiment ve confirmada per la inclusió, com a rafal d'aquesta alqueria, de *Benixerri*, el rafal *Lluc Abenxeri* del Repartiment, actualment "Binissiri". La recuperació de la forma primitiva s'ha produït no sense vacil·lacions, com abans s'ha dit; fins i tot en el s. XVIII perdura encara certa inseguretad, segons es desprèn del Mapa del Cardenal Despuig, on figura com a "Mirabona".

La documentació confirma, d'altra banda, el canvi de "Binimala" per "Binibona"; així, quan Jordi Abrí Descallar declarava,⁴³ en 1640, tenir "fediche sobre l'alqueria antes

³⁹ Com en el cas de *Vilalba*, el de *Vila sicca* o el de *Vilaroja*. La presència romana a la zona de *Vilalba*, a més de per la necròpoli de son Sant Martí, tot i que correspon als s. I-II, està testimoniada pel nombrosos casos de perduració; entre ells, el de ses cases de son Sant Joan-el Mal Lloc, i, molt a prop, una suggerent sa Talaia Blanca (G. ALOMAR *et alteri*; *Història de Muro*, I, 94-128). En el cas de *Vila sicca*, la presència romana a la zona està testimoniada per la troballa d'una inscripció relativa precisament als "predis de Tit Vern" (C. VENEY *Corpus de las inscripciones baleáricas hasta la dominación árabe*, Madrid, 1965, 18-19), al rafal del Prat de Sant Jordi, situat, d'acord amb la *GEM*, entre es Caragol, son Eixaló, Pontiró i Xorrigo. D'acord amb la notícia de la troballa (*BSAL*, 1891, 189), s'aconseguien "varios fragmentos de baldosas y tégulas", de manera que tot apunta a una explotació agrícola no lluny de la referida vil·la. En el cas de *Vilaroja* resulta òbvia la proximitat amb Pol·lèntia.

⁴⁰ Amb una variant *Vila Massa* que apareix al *Còdex català*, f. 53 r., edic. de R. SOTO, Palma, 1984, 147, not. 4.

⁴¹ *Abenxerif* és un antropònim relativament abundant. Al propi Repartiment figura l'alqueria *Mahomet Aben Jaffia Abenxerif*; a Muro, el 1247 i el 1249 un rafal *Abinxeri* (G. ALOMAR i R. ROSSELLÓ: *Història de Muro*, Mallorca, II, 1989, 58; Ll. PÉREZ, B. COLL: *Ramón de Torrelles, primer bisbe de Mallorca*, Mallorca, 1988, núm. 198 i 294, respectivament); al terme d'Inca un rafal *Benijeri* el 1283, que no sembla el mateix que el dels Montcada (ARM, ECR, 16, f. 29 v.).

⁴² R. ROSSELLÓ VAQUER: *Inca i Selva en el s. XIII*, Mallorca, 1978, 42.

⁴³ ARM, ERC, 1148, f. 71.

binimala ara binibona", a la parròquia de Selva. Binibona i el seu veí Binissiri estan, efectivament, al terme de Selva.

B. VILAXAMEN

Vilaxamen és el nom d'una alqueria propietat del comte Nunó Sanç que tenia en feu Alaman de Sadoa. Aquest, el 23 de desembre de 1231 donà⁴⁴ a Ramon Tonsi i altres *medietatem eiusdem alquerie nostre que dicitur Villaychamenez in termino de Esporles et totam vallem. Que vallis affrontat ex una parte cum loetro de Caunis et ab alia parte cum villa et ab aliis partibus cum montana.*

Poc més d'un segle més tard, el 12 de març de 1342, l'alqueria rep el nom de *Vilaxamen*, i era de Bartomeua, muller de Pere Sturç. Bartomeua la tenia per donació, *propter nuptias*, de son pare, Bartomeu Cabaroni, el qual l'havia rebuda de son pare Pere, el qual l'havia adquirida de Bernat Puculull i Ramon Toreyo, i aquests, a la seva vegada, l'havien obtinguda de Joan Poniero? i de Guillem Steva, els quals la reberen d'Alaman de Sadoa.⁴⁵ Les fites situen la finca limítrofe, entre d'altres, amb la vall de Canet, les possessions de Bartomeu Comallonga i Ramon de Torreyó, la muntanya i l'alqueria de Joan Durban, notari.

El 6 de març de 1369 l'alqueria, dita *Villaxame*, era de Pere Aragonès.⁴⁶ i la centúria següent, el 1465, de Pere Gomis, que, amb la denominació⁴⁷ *Belixames*, la ven el 6 d'agost a Francesc Sunyer, el qual també la tornarà a vendre, poc més d'un any després, el 24 d'octubre de 1466, a Guillem i Joan Ribes.⁴⁸ L'alqueria, que torna a aparèixer com a *Vilaxamen*, confronta amb son Tries, alqueria de Pere Gual, den Joan Rosselló, Canet, alqueria de Joan Miró i es Rafal (de Martí Tries). A ambdues transaccions les fites són les mateixes, amb la particularitat que l'honor d'en Salvà era, el 1466, del canonge Pere Gual, de manera que no hi ha cap dubte que es tracta de la mateixa finca.

A començaments de la següent centúria, la possessió, vulgarment dita *Vilaxamen*, era dels Guals, i el 1593 passà a mans d'Arnau Albertí.⁴⁹ Les fites són ara molt més identificables: les possessions de Pere Cabaspre i de Baptista Bonapart, son Tries, es rafal dels Capellans (d'en Bernardí Tries), i la possessió de Ramon Quint. Consta que tenia cases amb tafona, i el preu de venda, 1.301 lliures. La possessió era d'Arnau Albertí el 1563, segons consta a la capbreuació que feu el 15 d'abril.⁵⁰

Son Cabaspre, son Tries, es Rafal dels Capellans, es Coll, son Quint situen aquesta finca aproximadament a l'actual son Mas.

44 *Fontes Rerum Baliarium*, I, nº 94, 105.

45 ARM, P-160 Porció temporal, foli 57 v.

46 J. ALBERTÍ; R. ROSSELLÓ: *Història d'Esporles*, Palma, 1996, 159, núm. 137.

47 ARM, P-165 (Porció temporal), f. 27 v.

48 ARM, P-165 (Porció temporal).

49 ARM, P-175 (Porció temporal), f. 80.

50 J. ALBERTÍ; R. ROSSELLÓ: *Història d'Esporles*, 282, núm. 462.

II. COMPOSTS DE VILLA

A. VILAVILAR

Vilavilar, en realitat *Vila Vilar*, és el nom d'un rafal de Manacor que apareix a documentació⁵¹ de data tan primerenca com 1239, 1241 i 1295. Aquest darrer any es vengué la meitat d'aquest rafal, i entre els confrontants de la finca se cita l'actual Calicant, a la vegada un dels límits de la cavalleria dels Llulls. Molt a prop de Calicant es troba Tènja, nom que correspon a l'àrab *Atangi*, alqueria o rafal de 4 jovades, del comte Nunó Sanç, que a la relació dels seus immobles figura separada de *Billarara* sols per una propietat, *Beni Fambel*, i per tant no podia trobar-se molt lluny.

Aquestes circumstàncies semblen confirmar la hipòtesi, abans ja esmentada, de A. Mut i G. Rosselló, en el sentit que *Billarara* és en realitat *Vilavilar* i, al mateix temps, orienten la situació de *Vilavilar* cap al sur de Calicant, i a l'oest o sudoest de Tènja, a una zona rica precisament en monuments talaiòtics, com els de Sa Real o Bellver.

B. VILANOVA

Amb aquest nom es coneixen dues alqueries, una d'elles a Manacor i l'altra a Pollença.

La *Vilanova* manacorina apareix a documentació molt antiga, de 1242, com a nom d'una alqueria amb la qual limiten unes possessions que Bernat Olzet confirma a Vidal Belllloc. Entre aquestes possessions, la terra *Brocasa*, que confronta "devers migjorn" amb l'alqueria *Benigimbla*, i un rafal que "està vora l'alqueria Vilanova, devers migjorn". Anys més tard, el 1281, es ven *Benigimbla*, i es marquen els límits; entre altres, *Padrina*, *Boscana* i *Algoreffa*.⁵²

Amb aquestes dades podem situar amb bastant aproximació l'alqueria *Benigimbla*. El topònim *Brocasa* possiblement correspongui a l'"Aubocassa" que figura al Mapa del Cardenal Despuig, l'actual "Albocàsser"; i cap al sudoest se situaria *Benigimbla*, contigua a *Boscana*. Aquesta distribució és confirmada per la venda, el 1287, d'un rafal que confronta amb *Albocàsser*, *Benimartí*, *Algoreffa* i *Benigimbla*.⁵³ Contigua o molt a prop de *Benigimbla* es trobava *villa nova*, segons es dedueix no sols del document de 1242 citat, sinó de la divisió que el 1232 es dugué a terme entre les propietats del rei i les del comte N. Sanç,⁵⁴ al qual corresponia una *villa nova de Benigenibla*, situada *in principio de Menacor*, i més concretament molt a prop de la línia divisòria amb el terme de Petra, poc abans del pont de pedra *ubi est (...) certa divisio inter Petra et Menacor*, probablement a la zona de son Joan Jaume, a prop, precisament, d'un "Refal Nou".

⁵¹ R. ROSSELLÓ; R. FERRER MASSANET: *Història de Manacor (segle XIII)*, Mallorca, 1974, 103 i 106, i R. ROSSELLÓ: *Història de Sant Llorenç des Cardessar*, Mallorca, 1978, 109-110.

⁵² Per a aquestes cites, R. ROSSELLÓ; R. FERRER MASSANET: *Història de Manacor (segle XIII)*, 105 i 132.

⁵³ R. ROSSELLÓ: *Felanitx a la segona mitat del s. XIII*, Felanitx, 1973, 29.

⁵⁴ J. DAMETO *et alteri*: *Historia de Mallorca*, Palma de Mallorca, 2, 1841, 1007-1009.

De la *Bilanova* que figura al *Repartiment* com a alqueria de vuit jovades, del terme de Pollença, ens ha quedat la notícia⁵⁵ que Bernat de Santceloni donà, el 1252 els drets que tenia sobre aquesta alqueria (grafiada *Vilanova*), i que pertanyia al terme de *Ginent*. Estava situada, per tant, a l'antiga parròquia de Guinyent, en el terme de la qual s'aixeca l'actual Alcúdia.

C. VILALBA

Dues alqueries, que coneguem, portaren aquest nom, una en el terme de Palma i l'altra en el de Muro.

Vilalba de Palma figura en el *Repartiment* com a un rahal de poca extensió (4 jovades), del terme de Ciutat, que correspongué als homes de Marsella; el rei la donà,⁵⁶ juntament amb altres 6 alqueries, amb un total de 25 jovades, el 1230. No en coneixem l'emplaçament.

De l'altra Vilalba, en canvi, tenim prou referències des del s. XII⁵⁷ fins èpoques ja molt tardanes, el s. XVI.

Des d'al menys el s. XIV, la primitiva alqueria s'ha anat fragmentant en nombrosos establits, com ens fan evident les diverses delimitacions de trossos de terra situats *in loco* o *in termino* de Vilalba o Villalba,⁵⁸ causa, molt probablement, de la seva desaparició. Gràcies a aquestes delimitacions coneixem la ubicació de Vilalba.

G. Alomar i R. Rosselló⁵⁹ suposen que es tractava d'una vall, duits per l'aparició, una sola vegada, de la grafia "vallalba", i, gràcies al fet que confrontava amb els Fiters, identifiquen aquesta vall amb sa Coma i s'Estret. La hipòtesi que Vilalba era una vall no té prou fonament, no sols perquè una sola aparició no és significativa, també perquè pot tractar-se del reflex de la pronunciació oberta (és a dir, com a una *e* neutra) de la *-i-*.

La compra-venda⁶⁰ d'una finca situada *in loco de Vilalba* i confrontada amb Vinromà situen inequívocament el lloc de Villaba, seu de la primitiva alqueria del mateix nom, entre el Fiters i Vinromà; la xarxa de camins que comunicava aquesta vil·la amb Huyalfàs, el pou de "Lucofarret" i Artà⁶¹ desplacen el seu enclavament en direcció a l'Albufera, a la zona on actualment es troben son Sant Martí, son Sant Joan, son Mieres.

D. VILLASICCA

"Villa Secca" és el nom d'un rahal o alqueria de 5 jovades, en el terme de Ciutat, que en el *Còdex* del *Repartiment* català⁶² correspongué als homes de Barcelona. Amb tota

⁵⁵ R. ROSSELLÓ: *Aportació a la història d'Alcúdia. El segle XIII*, Felanitx, 1995, s/p.

⁵⁶ *Fontes rerum Baliarum. Corpus Documental Balear*, Palma de Mallorca, I, 1977, núms. 32, 41.

⁵⁷ La primera documentació és de 1234, segons la *GEM*.

⁵⁸ ARM, Prot., Ampúries, A-31, A-47, A-61; ARM, Prot., S-45, S-46, S-47.

⁵⁹ *Història de Muro* I, 197; II, 409.

⁶⁰ ARM, S-1227, Prot., f. 20.

⁶¹ G. ALOMAR *et aliter*: *Història de Muro*, Mallorca, I, 1994, 190; ARM, Prot., A-61, f. 151 v. - 152; ARM, Prot., S-43, f. 213.

⁶² F. 50 v. i 142.

probabilitat és la "Villaseca" documentada⁶³ el 1232 com a rafal del terme de Palma; la mateixa que, amb la grafia *Villa sicca*, apareix com a denominació d'una alqueria a un document de donació⁶⁴ de 1253. La forma *villa sicca*, amb conservació de les geminades -ll- i -cc-, és una restitució etimològica llatina que no respon ni al català ni al romànic mallorquí.

Estava situada en el terme de *Catí*, i, d'acord amb l'escriptura de donació abans citada, confrontava amb l'alqueria dels hereus del fill de Bernat de Tarragona, el camins que duïen a Lluçmajor i a Capocorp, i l'alqueria de Bernat Vita. Resulta per tant adient el qualificatiu "seca" tractant-se d'una vil·la a terra ferma, però prop de l'extens aiguamoll de 3 o 4 km² que hi havia a l'actual Prat de Sant Jordi.

La delimitació permet identificar, amb bastant aproximació, els camins a Lluçmajor i Capocorp amb les actuals carreteres a Lluçmajor per s'Aranjassa i a Cala Pi per s'Arenal; és a dir, a una zona pròxima a l'aiguamoll i la mar, on es trobava, segons el *Liber Maiolichinus*⁶⁵, el camins que duïen a les "terres de boses", els *rura nemoralia* que podrien al·ludir no a Algaida, com opinen A. Mut - G. Rosselló,⁶⁶ sinó a Lluçmajor.⁶⁷

E. VILAROJA

Vila Roia era una alqueria extensa (15 jovades), del terme de Pollença, que en el *Repartiment* correspongué a Joan Xico i a Trovars "e de la media Tovarçii dona lo Senyor Rey iii jo- an Martí Suaritz".⁶⁸ Més endavant cita el *Repartiment* una altra segregació de la primitiva vil·la, de tres jovades, com una de les parts del lot de l'Infant de Portugal i dels seus;⁶⁹ aquest pic amb la grafia "Villaroya"; amb la mateixa grafia figura al llistat d'alqueries i rafals de la porció reial. Podem suposar, per tant, que la primitiva vil·la no tenia menys de 18 jovades, i de la seva importància ens parlen les múltiples segregacions fetes ja des del començament.⁷⁰

Sabem que confrontava amb el nucli medieval de l'actual Pollença, que conserva una porta de murada i un carrer amb aquest nom, a més d'un pou documentat⁷¹ el s. XVI; i gràcies a la compra⁷² d'aquesta alqueria per Deulosal el 1287, sabem també que *Vilaroia* arribava en aquella data a l'"honor de Boquer".

La presència romana a l'indret ve determinada per la límitrofe Bóquer

⁶³ D'acord amb la *GEM*, s.v.

⁶⁴ Publicat per LI. PÉREZ; B. COLL: *Ramon de Torrelles, primer bisbe de Mallorca*, 100, núm. 229.

⁶⁵ *Lib. IV, in fine*.

⁶⁶ *La "Remenbrança..." de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*, 62, not. 56.

⁶⁷ Circumstància que corroboraria l'ascendència llatina d'aquest topònim.

⁶⁸ *Còdex català*, f. 7 r., llatí, f. 5 v. Aquest Martí Suaritz és amb tota probabilitat el mateix que rebé del rei dues jovades de l'alqueria *Montegellos*, i altres 8 de l'alqueria *Axorca*.

⁶⁹ *Còdex català*, f. 37 v., 116.

⁷⁰ R. ROSSELLÓ: *Aportació a la història d'Alcúdia. El segle XIII*, anys 1256, 1259, 1275, 1285, 1286, 1298, 300.

⁷¹ D'acord amb la *GEM*, s.v.

⁷² ARM, ECR, 16, 87 v.-88.

III. DERIVATS DE VILLA: VILELLA

A. SANTA MARGALIDA

Tenim constància de l'existència d'una *Vilella* a Santa Margalida gràcies a un interessant document⁷³ de prestació d'homenatge de 1272, referenciat per primera vegada per R. Rosselló Vaquer,⁷⁴ en el qual Pere Sa Torre, cavaller, reconeix tenir en feu del comte d'Empúries les alqueries de *Larconum*, *Vilella* i *Vernissa*.

No he trobat, a la documentació consultada, cap altra referència ni a aquesta *Vilella* ni a una altra de les alqueries, *Larconum*; *Vernissa* ha subsistit com a topònim fins als nostres dies. Aquesta absència de documentació ha fet pensar que ambdues alqueries s'integraren a la cavalleria que prengué el llinatge dels primers propietaris, la Torre, topònim que ha perviscut fins ara i del qual es conserva documentació que permet esbossar, tot i que en traç discontinu, la línia de propietaris fins a temps molt moderns, irrellevants als nostres efectes.

Ja hem vist que *Vilella* va correspondre al comte d'Empúries, i que la tenia en feu Pere sa Torre; la prestació era d'un cavall armat. El 1316 era encara d'un sa Torre, Guillem,⁷⁵ i el 1474 era de Pere Molines i la seva muller Joaneta, que la vengueren a Miquel Bennasser; "Sa Torre" passà a ser coneguda com a "Torre d'en Bennassar". De Miquel Bennasser passà la propietat, el 1504, a Pere Bennassar, que la permutà el 1509 amb Lluçia de Tornamira; aquest esdevindrà definitivament propietari el 1510, després d'una amigable composició amb els Santmartí, senyors directes de la cavalleria de Lloro, alodial de sa Torre.⁷⁶ Un fill de Lluçia de Tornamira, també Lluçia, el 1573 donà la possessió a la seva filla Elisabet *propter nuptias* amb Domènec o Domingo d'Olesa;⁷⁷ consta⁷⁸ la capbreuació d'Elisabet de Tornamira el 1580 i el 1594.

Aquesta documentació permet situar amb aproximació sa Torre en el s. XVI entre les possessions del Puig Blanc, Castellet, la Sèquia Reial, Son Flor (l'antiga Loro) i Alicantí;

⁷³ El document es troba actualment a Toledo (Archivo Ducal de Medinaceli, Secc. Ampurias, leg. 43, nº 5818), i diu així a la part expositiva:

1272, Vº Kal. Nov (Octubre, 28)

Sit omnibus notum quod ego Petrus de Turre de maioric. miles confiteo et recognosco vobis dno. hugoneti dei. gr. Impur. comiti quod teneo per vos et debeo tenere ad feudum tres alcherias meas quas habeo in terra. maioric. videlicet larconum et vilelam et vernissa cum eorum pertinentiis et tenedonibus per quibus sum et debeo ut homo vr. et vassallus et facio inde vobis homagium in presenti ore et manibus comendatus promittens vobis quod ego ac mei faciemus semper vobis et vestris servitia consueta p. dictis alcheris insuper iuro per deum et eius sancta iiii evangelia meis manibus tacta predicta atendere et complere actum est hoc vº kal. nov. anno dni. MºLXXº secdo. S+n p. de turre antedicti affirmo et iuro. Testes huius rei R. de pedardello et berengarius de monte lauro et arnaldus de basso et jacobus de santo. Martino milites et plures alii.

⁷⁴ G. ALOMAR *et alteri*: *Història de Muro*, I, 193.

⁷⁵ *GEM*, s. v.

⁷⁶ ARM, T-459, Prot., f. 35 v.-38 v.

⁷⁷ ARM, B-362, Prot., f. 11.

⁷⁸ ARM, A-61, Prot., f. 97 i 104.

en el s. XVII sa Torre apareix representada a un preciós mapa de Santa Margalida,⁷⁹ molt a prop del nucli urbà,⁸⁰ encara que separat d'ell per la Síquia Reial.

És possible, a les hores, formular la hipòtesi que *Vilela* formà part de sa Torre, atès que aquella era propietat de Pere sa Torre, i la possessió de dit cavaller rebé el nom de sa Torre; però això no resulta del tot conclouent. No sabem per què *Vernissa* apareix individualitzada respecte a sa Torre i no així *Larconum* i *Vilella*, ni si, efectivament, ambdues formaven part de la cavalleria de sa Torre, a on estaven situades, ni si pot ser que la línia de separació estigués a la Síquia Reial.

B. SINEU

Bilela és el nom d'un rafal de 6 jovades del *djuz* de *Sixneu* que en el Repartiment⁸¹ correspongué a "G. A. de Saragossa", inicials que a la transcripció del *Llibre del Repartiment* que féu J. M. Quadrado figuren⁸² com a *Guillermo Arnaldo*.

Sembla que és aquest el rafal al qual es refereix J. Mascaró Pasarius quan afirma⁸³ que "l'antic nom de la possessió de son Joan Arnau i son Marron" és el de "rafal *Bilela*". La coincidència en la qualificació com a rafal, la situació molt propera a Sineu (encara que avui pertanyen al terme de Lloret) i la igualtat entre el llinatge del cessionari, "Arnau", i el nom de l'actual possessió, "Joan Arnau" així ho indiquen.

D'aquesta manera, la *Bilela* del *djuz* de Sineu devia estar situada entre aquestes dues possessions. Amb tot, la qüestió no resta del tot clara, perquè a la veu "son Joan Arnau"⁸⁴ D. Ferrà Pons i Mascaró Pasarius afirmen que es tracta de l'antiga *Benidurri*, (que al Repartiment correspongué al mateix cessionari que *Bilela*), i a la veu "son Marron" afirmen⁸⁵ que aquesta finca figurava al Repartiment com a alqueria *Binitaref*, que correspongué a Ponç Arnau; això no obstant, tant el *Còdex llatí* com el *Còdex català* senyalen que *Benitaref*, rahal de 9 jovades, correspongué a Domingo Clavell (7 jovades) i al rei (2 jovades, que les cedí a Berenguer de Sant Melio).

Més envant, segons els mateixos autors, els Arnau repartiren les seves terres en tres parts: una la que correspon a l'actual *Binitaref*, altra Son Joan Arnau i la tercera son Marron, del qual precisen que antigament era *Bilela*.

D'acord amb aquestes notícies, i més concretament, s'ha de situar *Bilela* entre son Joan Arnau, l'antic *Benidurri* i *Binitaref* (nom conservat a l'actual toponímia). El fet de correspondre *Benidurri* al mateix cessionari que *Bilela*, en el Repartiment, d'estar relacionades ambdues propietats una a continuació de l'altra (de manera que probablement eren contigües), així com el fet de compartir el mateix llinatge "Arnau" tant els senyors d'aquestes terres com el cessionari del Repartiment (posant que les inicials "G. A."

⁷⁹ *Mapa de la vila de Santa Margalida*, a cura d'A. MAS, Sta. Margalida, 1997.

⁸⁰ Pròpiament entre el nucli urbà de sta. Margalida i les actuals cases de sa Torre hi ha aproximadament 1,5 km. en línia recta.

⁸¹ *Còdex llatí*, f. 8 v. i *Còdex català*, f. 11 r.

⁸² J. M. QUADRADO: *Historia de la Conquista de Mallorca*, Palma de Mallorca, 1858, II, 169.

⁸³ *GEM*, s. v.

⁸⁴ *GEM*, s. v.

⁸⁵ *GEM*, s. v.

corresponguin a "Guillem Arnau") fan verssemblant que *Bilela* estigués situada a la part occidental i molt a prop del poble de Sineu.

C. SANT JOAN

En realitat, la *Bilela* del *djuz* de *Sixneu* que apareix al repartiment podria haver estat situada no vora l'actual Sineu sino vora el poble veí de Sant Joan, on es trobava una "Valella" ben testimoniada per documentació antiga i moderna.⁸⁶ Així, el 13 de juny de 1351 *Dominicus Bausani* (és a dir, Domènec Bauçà) de Sant Joan acudí a presència de Pere IV, al·legant que els seus avantpassats reberen, en la conquesta de Mallorca, l'alqueria *Vilela*, sota jurisdicció episcopal, i demanà seguir en la pacífica possessió de dita finca.⁸⁷ El 20 de desembre del mateix any, Pere de Tàrrega i Joan Janer, delegats reials, reconeixen la jurisdicció episcopal sobre *quadam alqueria vestra, quam in dicta Parrochia habetis per allodium franchum, vocata Vilella*.⁸⁸

La possessió degué continuar en mans dels Bauçà, perquè el 13 de desembre de 1638 Rafel Bauçà, donzell, capbrevà un alou sobre *una pocessio dita Villela, scituada en lo terme de Sant Juan de Sineu, tenguda en alou propi y affrontada una part ab la poss°. dita Maja, del Mag. Pere Gual, y de altra part ab poss°. dita Sollanda, dels hereus del Mag^{ch}. Mⁿ. Matheu togores, donsell, y per les restants parts ab la sobre dita poss°. del dit Nadal* [per Rafel] *Bauça*. Aquest Rafel Bauçà havia adquirit la propietat per donació del seu avi, del mateix nom, i aquest, a la vegada, per transacció amb Pere Bauçà (1545); el propietari més antic que se cita al capbreu⁸⁹ és un altre Rafael Bauçà, de 1537.

Anys més tard, a un capbreu⁹⁰ de 1683, Antoni Company manifesta posseir una peça de terra de pertinences de la possessió *nunc vocata lo Pujol, antiquitus vero Vilella*.

La situació de Valella, i la seva delimitació en el s. XVII queden resoltes amb la documentació citada: el Pujol formava part d'aquesta possessió, que confrontava amb Maià i Solanda.

Quina devia ser la delimitació exacta al temps del Repartiment, és qüestió que, naturalment, no podem saber. Però ja Ramon Gayà, que transcriví i publicà la resolució dels llegats reials respecte de la naturalesa jurídica de la possessió, deia des de les línies introductòries que, tot i que documentalment no pot localitzar-la, era veinada de l'alqueria sobre la qual es fundà Sant Joan: *la tradición nos dice que era vecina de la de Alhamar, cuna*

⁸⁶ Agreeesc la documentació que m'ha proporcionat R. Rosselló Vaquer.

⁸⁷ R. ROSSELLÓ VAQUER: *Sant Joan, segles XII-XVI*, Sant Joan, 1985, 94.

⁸⁸ Document transcrit per R. GAYÀ: *Documenta*, (1941-1947), Palma de Mallorca, 1966, 122-127. L'original es troba a l'Arxiu Catedralici de Mallorca (ACM) 15620, Caixa 8, 5, 14.

⁸⁹ ARM, ECR, 1148, f. 54.

⁹⁰ ARM, M-983, Prot., darrer plec. A altre protocol apareix la forma "Valella" (ARM, Prot., M-2193, f. 143).

*de las de nuestro pueblo, según afirman graves historiadores.*⁹¹ *Las casas de la Alqueria parece que se levantaban sobre un montículo al SE de Consolación.*

D. ESPORLES

Es conserva documentació antiga que testimonia l'existència, a Esporles, d'una *Vilella*.

Ja a la *Remembrança* de Nunó Sanç figura⁹² a Esporles, sense cap especificació sobre el tipus de propietat que és, *Billela, profeit e laurazon, VIII joades*. Es tracta, sens dubte, de la mateixa alqueria que apareix com a un dels límits d'Alpich (més tard "sa Granja") a la donació que féu el 10 de juny de 1233 el comte Nunó Sanç a l'abat de Poblet per edificar un monestir cistercenc.⁹³ El 22 d'agost de 1239 Nunó Sanç dóna a l'Església i Bisbat de Mallorca, entre altres rahals i alqueries que Alaman de Sadoa tenia en feu a la vall d'Esporles, *bilela*, de 8 jovades.⁹⁴

Si l'existència d'aquesta *Vilella* queda ben provada, la seva situació no consta amb precisió ni en aquesta documentació ni en la que infructuosament he consultat. Únicament tenim, a la donació d'Alpich abans esmentada, la notícia que aquesta alqueria limitava *ab oriente in alqueria que dicitur Vilela*.

Malgrat tot, podem conjecturar que si *Vilela* era contigua a Alpich i n'estava a l'est, havia de situar-se a l'oest d'Esporles i, més precisament, al noroest, confrontant amb les alqueries de Valldemossa, ja que més al sur es trobaven Son Tries (l'àrab *Alcàsser*) i altres alqueries identificades, cap d'aquestes *Vilela*.

E. SELVA

Al Repartiment correspongué a "Barul" i a "Betxayro" i a "Perera de Manresa" l'alqueria *Bilela*, de 12 jovades, al *djuz d'Inkhan*.⁹⁵ Tradicionalment s'ha identificat aquesta *Bilela* amb "Valella", topònim que designa, a més d'un barri de Selva (on una plaça en recorda el nom) una font, situada al migjorn de la vila, vora son Bonet i can Cabrera. El mot sens dubte procedeix de *Vilella*, però no resulta clar que sigui precisament la *Bilela* del Repartiment; com veurem més avall, també a Inca hi havia una *Vilella*.

De la *Vilella* de Selva hi ha documentació no primerenca, però sí antiga, a més, naturalment, de la moderna. Així, el 1392 es fa relació dels consellers de la parròquia de Selva. Entre els diferents nuclis de població s'inclou "lo puig Villala", nom que, un poc més envant, apareix grafiat "lo puig *Vilella*". Pocs anys després, el 1398, es regula el número de consellers del terme municipal, i n'esmenten els nuclis de població: el "puig de

⁹¹ A José Mª Quadrado, en efecte, trobam l'escueta referència, en parlar del rafal *Alahmar, el rojo, dicese que en su terreno se fundó la villa de Sant Juan* (*Historia de la Conquista de Mallorca*, Palma, 1950, 467).

⁹² Edició a cura d'A. MUT; G. ROSSELLÓ: *La "Remembrança..." de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*, 136, núm. 310.

⁹³ J. MORA; L. ANDRINAL: *Diplomatari del monestir de sta. Maria de la Real de Mallorca*, Palma, 1982, 186, núm. 6; també el núm. 15.

⁹⁴ M. ROTGER; J. MIRALLES: "Cartulario del primer obispo de Mallorca", *BSAL*, XIII, 1910, 65-67.

⁹⁵ *Còdex català*, f. 4 v.

Vilela", "camarata", "Manchor", "benimala", "caymari", "massanella", "beniamar" i "Moschari".⁹⁶

La primitiva alqueria sofrí, al llarg dels temps, diferents fragmentacions. Damià Ferrà Ponç documenta⁹⁷ el 1581, al lloc de Valella, un rafal "Valella de'n Capó"; el 1776 (2 de setembre), Vicens Cañellas estableix a Joan Satre, alias "Bresca", cases i tafona amb porció de terra contígua, situades a la vila de Selva, "a la part de Valella", limítrofes amb diferents cases i amb el "camí públic de Selva a Ciutat".⁹⁸

Donada la pervivència actual del topònim, que designa un dels tres barris en què tradicionalment s'ha dividit Selva,⁹⁹ no és necessari insistir respecte de la seva naturalesa urbana.

F. INCA

La *Bilela* del *djuz d'Inkhan* podria haver estat no a Selva sinó a Inca, on es troava una altra *vilela* que he documentat per primera vegada el 1316, a la venda d'un "pati" situat a la porció que un temps fou de la Casa del Temple; entre les fites, el *camino publico p<er>. q<uem>. itur in villam Inche, apud Vilelam*. Curiosament és també la primera documentació¹⁰⁰ que a hores d'ara tenim del camí de Valella, al qual em referiré més endavant. Tot i que la referència no és prou indicativa per localitzar *Bilela*, almenys ens situa ja l'alqueria en el terme municipal d'Inca, prop d'un dels camins d'accés al nucli urbà.¹⁰¹

Més reveladora resulta la ubicació que ens dona una altra cita, de mitjans segle XIV: la venda,¹⁰² el 4 d'agost de 1352, per Guillem Joan d'Inca, d'unes cases amb pati de terra situades *in exitu ville Inche, in loco vocato Vilela*. Queda clar, per tant, que *Vilela* ocupava un espai urbà a la sortida de la ciutat d'Inca, una rodalia que, al llarg d'aquesta centúria 13^a, es va establir i construint, segons es desprèn de les nombroses vendes de patis *ad edificandum domos*. Gràcies a aquests traspassos de propietat coneixem la delimitació aproximada entre els segles XIV i XVII.

Així, el 21 de febrer de 1364, Pascasiu Balelli (llatinització de Pasqual o Pascasiu Valella, molt probablement) i la seva muller Lucrècia, d'Inca, concanvien amb Jacobus Luppa (o Lupiri, a altres documents; Jaume Llobet, segons sembla), una peça de terra amb figueral, amb reserva d'una part de vinya, que abans havia estat de Raymundus Balelli, oncle patern de Pascasiu. La propietat confrontava amb el camí públic que va al Puig de Santa Magdalena, amb un torrent, amb l'honor de na Portella i amb una vinya que es reservava Pascasiu Valella.¹⁰³ Sabem que aquest propietat era precisament Vilela gràcies al fet que el 27 de març de 1597, Joana, muller de mossèn Thomàs Trobat, quan la

⁹⁶ ARM, E.O. 8, f. 12-13, i ARM, L.R., f. 18-18 v., respectivament. Agradeixo a R. Rosselló Vaquer l'amabilitat de proporcionar-me les referències.

⁹⁷ *GEM*, s.v.

⁹⁸ ARM, M-2193, Prot., f. 143.

⁹⁹ *GEC*, s.v. "Valella".

¹⁰⁰ ARM, ECR, 17, f. 159.

¹⁰¹ La preposició *apud* és equivalent, en aquest llatí notarial, a *ad*.

¹⁰² ARM, ECR, 19, f. 176 i següents.

¹⁰³ ARM, ECR, 18, f. 173-175 v.

capbreuà,¹⁰⁴ indicà de qui havia estat la propietat fins arribar precisament a aquesta permuta. La possessió rep el nom de "Valella" i confronta amb el camí públic que va a Sineu, el camí públic que va al Puig de Santa Magdalena, la "sequia real o torrent" i la peça de terra de Ge. Gali. El camí de Sineu amb tota probabilitat discorria amb el mateix traçat de l'actual carretera Inca-Sineu. El "camí del Puig de Santa Magdalena", és molt probable que sigui el camí del Rasquel, que actualment enllaça amb el centre d'Inca per l'actual avinguda dels Reis Catòlics i el primer tram de la carretera a Santa Margalida, i, a l'altura de s'Escorxadador, enfila cap al Puig. La "peça de terra de Ge. Galf" sembla no haver deixat restes a la toponímia actual de la zona.¹⁰⁵ L'altra fita, la "sequia real o torrent",¹⁰⁶ no pot ser l'actual Sèquia Reial, perquè desplaçaria el límit exorbitadament cap al sud-est; ha de tractar-se del torrent d'Inca,¹⁰⁷ que neix a terres de Biniamar, passa per Mandrava, d'on pren el nom, entra a Inca avui soterrat davall la gran Via de Colom i, amb la denominació de torrent de Can Tabou, surt a la superfície passada l'actual carretera Palma-Alcúdia, discorre al llarg de l'actual carretera Inca-Llubí i desemboca en el torrent de Vinagrella o Muro.¹⁰⁸

Pel que fa al camí de Vilella, ja hem esmentat la documentació més antiga d'aquest camí, una venda del 1316. Al llarg de la centúria següent l'he pogut documentar diverses vegades.¹⁰⁹ Es tracta d'un camí amb un tram urbà; és a dir, un dels caps del camí era en realitat un carrer.

L'antic predi Vilella, en efecte, s'estenia fins al nucli primitiu de la població; des d'aquí sortia¹¹⁰ el carrer de Vilella,¹¹¹ Valella o de la Valella, via pública que coincidia amb l'actual de "can Valella", com ens demostren les delimitacions de cases situades en aquest carrer i que confrontaven amb la "travessa que va a Sant Francesc";¹¹² sens dubte, el mateix carrer que, gairebé un segle més tard, entre 1727 i 1731, i entre 1765 i 1795, s'ha convertit,¹¹³ ocasionalment, en "carrer de la Vadella" o "camí de la Vadella",¹¹⁴ potser per

¹⁰⁴ ARM, Capbreus, 113, f. 25 v.

¹⁰⁵ Sols he trobat un G. Galf propietari d'un camp, que passà per compra a Bernat Malferit i, per tant, acabà engrossint el patrimoni dels Malferit. ARM, Capbreus, 113, f. 55.

¹⁰⁶ El terme "real" ha d'expressar aquí la propietat pública o reial, i, en aquest sentit, altres torrents o sèquies han tengut històricament aquest nom, i no sols la que avui coneixem com a Sèquia Reial.

¹⁰⁷ Agreec a G. Pieras Salom les facilitats que m'ha donat en la identificació d'aquests torrents.

¹⁰⁸ GEM, s. v.

¹⁰⁹ Així, la venda, el 14 de setembre de 1413, d'unes cases amb corral a Inca (ARM, ECR, 22, f. 141), o la que dugué a efecte Ponç Ramis el 20 de febrer de 1434 d'un figueral que té *in exitu ville Inche, in camino quo itur de dicta villa Inche apud parrochiam de Sineu, in puteo de Vilella*. Hi hem d'afegir l'aparició del *camino publico nuncupatum de valella*, i la referència, ja de les darreries del s. XV, a un "carrer de valella", segons recull G. PIERAS SALOM ("Notes d'Inca del segle XV", a *Dijous Bo*, 1982).

¹¹⁰ Sortida d'Inca, més que no arribada, si hem de fer cas de la documentació antiga. El punt de destí no era, en aquest sentit, rellevant.

¹¹¹ Com es pot veure en la representació hipotètica del nucli urbà d'Inca en el s. XIII, realitzada per A. FERRETJANS, *Demografia d'Inca en el primer terç del segle XIV*, Inca, 1990, 86 i 87. En concordança, tenim documentat l'honor dels Belilli (molt probablement, com s'ha vist, el Valella), vora la plaça o el call de la ciutat. Així la venda, en 1356, per Pasqualis Belill, de cert hospici situat a la plaça d'Inca (ARM, ECR, 19, f. 312-312 v.).

¹¹² ARM, Capbreus, 913, f. 51.

¹¹³ ARM, Capbreus, 914, f. 5, 5v., 7, 15, 15 v., 52 v. etc., i ARM, Capbreus, 915, f. 23, 43 v., 44 v., 58 v. etc., respectivament.

¹¹⁴ Que és la denominació utilitzada oficialment per la Conselleria d'Obres Públiques als seus mapes i que seria necessari corregir per l'etimològicament correcta "Valella".

influència del veí “carrer dels Bous”,¹¹⁵ a part d’altres corrupcions (com¹¹⁶ la de “carrer de la Varella”).

Des del nucli urbà la via es perllongava vers el pou de Varella, sense, pel que es veu, una diferenciació¹¹⁷ clara, en aquest primer tram, entre el carrer i el camí. En el s. XVI, i sobretot a mitjans s. XVII, semblen utilitzar-se indistintament¹¹⁸ les denominacions “carrer públic de Varella”, “carrer públic del pou de Varella”, “camí de Varella”, “camí del pou de Varella” o altres expressions semblants (com “via publica dita la Varella”), denominacions que trobam per tot arreu en els capbreus que es feren¹¹⁹ entre 1639 i 1660.

Coneixem la ubicació d’aquest pou de Varella, un pou certament important, perquè estava vora un nus de comunicacions i perquè d’ell sortia, antigament, una sèquia, segons ens confirma la delimitació¹²⁰ d’una finca mitjançant la “sèquia que ve del pou de Varella”. El pou de Varella estava situat al final de l’actual avinguda dels Reis Catòlics, a la confluència de la carretera Palma-Port d’Alcúdia amb la que condueix a Santa Margalida.¹²¹ Podem pensar, per tant, que el primer tram del camí de Varella, que discorria des del centre històric fins al pou, tombava, en algun punt, cap a l’actual avinguda del Rei Jaume. A partir del pou el camí continuava, bordejant per la part sud “lo Cos de la Oca”, com ens testimonia¹²² abundant documentació del XVII i del XVIII. Des d’aquí, el camí corria per un tram aproximadament paral·lel a la carretera Palma-Alcúdia i passava per son Gaià.

La denominació del carrer és, oficialment, “de can Varella”, família de molta importància a Inca que durant llarg temps posseï el predi (“l’honor de Varella”) del qual prengué el nom, i de la qual és molt freqüent trobar algun membre¹²³ a compres i vendes dels s. XIV i, sobretot, del XV. Això no obstant, la congruència amb la realitat històrica exigeix la supressió de “can” per adaptar el nom al topònim del qual procedeix i no a l’antropònim.

G. SANT LLORENÇ DES CARDASSAR

Vieylla, amb un punt sobre la i grega, és el nom d’una alqueria de Sant Llorenç des Cardassar que documenta R. Rosselló Vaquer¹²⁴ el 1284, data en la qual Bernat Pardine i la seva muller Saura venen a Pere Llorenç dita alqueria, amb el rafal de Pere Bernat i l’alqueria

115 Per exemple, el capbreu d’unes cases al carrer de Vadella, a la part del convent de Sant Francesc, que confronten amb carrer “quí va a Sant Francesc” i “travessa qui va al carrer del bous”, a ARM, Capbreus, 914, f. 95 v. i altres.

116 A ARM, Capbreus, 914, f. 29.

117 Com demostren les nombroses confusions entre el carrer de Varella i el camí del pou de Varella. En aquest sentit, ARM, Capbreus, 915, f. 55 v., i el capbreu d’unes “cases i corral situades dins dita vila en el carre qui va en el Pou de Vadella”, f. 51 v.

118 Per exemple, la delimitació d’unes cases amb el “carrer qui va en el Pou de Vadella” i el “carreró per el qual se va a Sant Francesc” (ARM, Capbreus, 915, f. 55 v.) fa segura la identificació del carrer de Varella amb el camí del pou de Varella.

119 ARM, Capbreus, 913, f. 3, 10, 11, 23, 37 v. etc.

120 ARM, Capbreus, 914, f. 36 v.

121 G. PIERES SALOM: “El problema de l’aigua a Inca, en el període 1849-1850”, 104, *1 Jornades d’estudis locals*, Inca, 1994.

122 ARM, Capbreus, 913, f. 37 v.-38, 50 v.; en el s. XVIII, ARM, 915, f. 12 v.

123 El llinatge “Varella” apareix “llatinitzat”, durant aquests segles, amb la forma “Balilli”. És molt possible que les grafies “Balil”, “Balill”, “Balell”, també freqüents (A. FERRETJANS LLOMPART: *Demografia d’Inca en el primer terç del segle XIV*, 191) en siguin simples variants.

124 R. ROSSELLÓ: *Història de Sant Llorenç des Cardassar*, 89-90.

Pocafarina. Els límits són: un torrent que surt de la font den Payllissa i va en línia recta a la mata den Ballester; de la mata den Ballester al Puig de Pocafarina, i a l'honor de Traves.

No tenim altres dades per a la localització de *Vieylla* que la proporcionada per aquest document, no tant quan assenyala els límits com quan uneix en un sol conjunt aquesta alqueria amb la de Pocafarina, topònim que sí ha perviscut.

Pocafarina es troba actualment a poc més de 3 km. en línia recta de Sant Llorenç des Cardassar, i el Coster de Pocafarina a uns 2 km., molt a prop, per tant, d'un nucli urbà. *Vieylla* pogué estar situada entre Pocafarina i Sant Llorenç, o, fins i tot comprendre Pocafarina. El problema és que es coneix poc la situació de les alqueries àrabs de la zona, i no podem saber vora quin nucli de població hauríem de col·locar l'antic *Vieylla*, tot comptant que es tracti d'una *Vilella*.

RESUM

El present treball és un estudi d'alguns topònims, composts i derivats de *villa*, que apareixen en el *Llibre del Repartiment* i documentació primerenca del regne de Mallorca, com a *Vilanova*, *Vilaroja*, *Vilalba*, *Vilaseca*, entre els composts, i *Vilella*, sobretot, entre els derivats. Dins la forçosa relativitat en què ens movem, i a títol d'hipòtesi, es localitzen cronològicament aquests topònims, que pertanyen al romànic mallorquí, se'n precisa el significat destriant la realitat a la qual es refereixen (que és el "vil·la" en el cas dels composts i "raval" en el cas del derivat), i se'n determina la situació. L'estudi consta, a més, d'un Annex en el qual es recullen les notícies, publicades o inèdites, relatives a aquests termes, que han servit de base per a l'elaboració de les hipòtesis de treball.

ABSTRACT

This study is about toponyms, compounds and derivatives of the word *villa*, that appear in the book *Llibre del Repartiment* and about former documentation of the kingdom of Mallorca, e.g. *Vilanova*, *Vilalba*, *Villasicca*, *Vilaroja* (these are compounds) and *Vilella* (a derivative). If we take into account that this is a hypothesis, I think these toponyms are chronologically situated in the Majorcan Romanesque Period and their meaning is defined according to their own reality which is farm in the compounds and suburb in the derivative, and then their situation is located. This study has also got an appendix where you can find some notes, either published or unpublished, about these words on which I have worked out my hypotheses.